

Jiří Králík: „skupinu. Teprve, když jsem sledovala diskuse v jiných „stanech“ a slyšela o čem mluví ženy z jiných světadílů, pochopila jsem, že patříme dohromady a ženy netvoří celek, podobně jako nikdy netvořili celek dělníci, jak to hlásali komunisté. A současně jsem si uvědomila, že europocentristmus končí, že nelze již o žádném problému – natož pak o postavení žen – mluvit jen z hlediska naší kultury.“

„Nelze proklamovat demokracii a požadovat dodržování lidských práv od představitelů států v Asii a Africe, aniž se přihlíží k tomu, v jakém postavení žijí ženy v těchto zemích.“

„Základní myšlenky feminismu mají význam i pro multikulturalismus, který nás čeká v příštím století. Ať chceme či nechceme, již dnes dochází k jakémusi stěhování národů a míšení kultur i ras. Proto je nutné přijmout jinakost druhého, jako hodnotu, která mne obohacuje, a přijmout názor, že svět, dějiny, sociální statuty i hierarchie hodnot a významy mohou být i zcela jinak interpretovány než tak, jak to platilo dosud. A tomu nás také učí feministický přístup. Feminismus hodil rukavici do tváře dosavadnímu europocentristmu včetně až dosud převládající interpretace dějin, jako sledu válek, dobovatelských tažení a historických činů různých panovníků. Tomu se říká ve feministické odborné „hanýrce“ „ideologie patriarchy“.“

„Feminismus může být chápán jako osobní či skupinový světový názor, způsob sebeidentifikace, jako ideologie nové globální revoluce, jako nová eschatologie, filozofický přístup a vyznání, jako politické hnutí určité skupiny třídně a sociálně stratifikované, jako životní styl, sociálně právní disciplína, ale i jenom jako extravagantní sebeovládání, start pro politickou či vědeckou kariéru jednotlivce, jako báze pro řešení osobních „mindráků“ či jako jeden ze sociologických oborů a přístupů k sociálním otázkám. A ve výčtu bych mohla pokračovat a připomenout, že všechny tyto přístupy a vymezení feminismů a feministických otázek je třeba diferencovat z hlediska etnografického, rasového, národnostního, včetně přihlídnutí k minulosti té které skupiny.“

Jiří Králík: „Já osobně na feminismu nejvíce oceňuji odrazu podívat se na dosavadní interpretaci lidského světa z jiného úhlu a přijetí myšlenky, že tento odlišný pohled a odlišná interpretace mohou být třeba stejně hodnotné jako kánon dosavadní, kánon, který jsme až dosud považovali za jediný a správný a kvůli jeho dodržování a jeho symbolům se lidé vraždili a dosud se vraždí.“

„O problémy postavení ženy jsem se zajímala již od počátku let šedesátých, aniž jsem cokoli tušila o feminismu jako rozvinutém světovém názoru či dokonce filozofii. V roce 1965 jsem v tehdejších *Literárních novinách* publikovala článek s provokativním názvem „Je vysokoškolské vzdělání žen opravdu přínosem?“ (*Literární noviny* roč. XIV. č. 28, 1965), ve kterém jsem dokazovala, že ženy po absolvování vysoké školy mají mnohem horší možnosti věnovat se svému oboru než jejich kolegové, a navrhla jsem *numerus clausus* pro ženy. Článek podporoval a hájil zájmy žen, ale řada čtenářů ho nepochopila, a tak jsem dostávala hulvátské dopisy od jednotlivci i odsuzující dopisy od celých brigád socialistické práce. Problém byl tedy živý, existoval, jenom se o něm nemluvalo. Za tzv. normalizace, tedy v sedmdesátých letech, se mohlo psát o problematice rodiny, vztahu muže a ženy a kritika těchto problémů, včetně přetížení ženy a její dvojí směny se tolerovala. A tak jsem pod různými pseudonymy či s vypůjčeným jménem (říkalo se tomu tehdy psát s pokřývačem) napsala několik populárně vědeckých knížek o ženách a jejich postavení ve společnosti. O feminismu jsem ale ani tehdy nevěděla skoro nic, a přestože sem pronikaly i přes zadrtované hranice a cenzuru všechny možné západoevropské vlivy, počínaje Karlem Popperem, von Hayekem a konče třeba Althusserem. V té době se k nám feministky ze Západu nehrnu-ly. Proč? Asi tušily, že ženy v realsozialistických státech mají jiné problémy, že jejich emancipace je redukována na shora jim až vnučenou povinnost pracovat a že nejsou, na rozdíl od Západu, levicově zaměřené a nadšené možnosti chodit do

J práce a zastávat stejná povolání jako muži. Cestu k nám ne-
hledaly, a když jednou nějaké západní novinářce odpověděl
obdobně o feminismu zcela neinformovaný Václav Havel, že
feminismus je něco jako dada, stačilo jim to k zdůvodnění
dalšího nezájmu i o ženy v disentu. Bylo to velké nedorozu-
mění.

Ty první západoevropské nadšené věrozvěstkyňe feminis-
mu snad ani nevěděly, že oficiálně v „bolševickém učení“ byl
feminismus zatracován jako buržoasní ideologie, která má
třístíti společné třídní zájmy mužů a žen, a že se tvrdilo, že až
zvrátí socialismus, automaticky odstraní všechny útlak a tím
se i vyřeší rovnoprávnost ženy. Jako vzor byla za socialismu
považována žena, která byla nejen dobrou matkou, ale sou-
časně i funkcionářkou KSČ či alespoň Československého
svazu žen a vzornou pracovníci plnicí normy. V polovině
sedmdesátých let (pod vypůjčeným jménem) jsem napsala
knížku *Žena v dnešní rodině* (Mladá fronta 1975), ve které jsem
zdůraznila právo ženy rozhodnout se, zda se chce intenzivně
věnovat svému mateřství a teprve později svému povolání.
Pala jsem, že považuji mateřství za velkou hodnotu a neopa-
kovatelné období v životě ženy a že být ženou a matkou je po-
slání, od kterého by žena neměla být zrazována a jehož vy-
znam by neměl být snižován. Zde, v Československu, byla
knihla přijata skoro jako provokace režimu a ženám se libila
a citáty z ní se opisovaly. Ženy v naší emigraci, které zily již
pár let na Západě, mně ale upozornily, že za takovouto kni-
hu by mne tamější feministky „uštípaly“. Nerozuměla jsem
tomu, neboť jsem nevěděla, že zatímco u nás budujeme roz-
vinutou socialistickou společnost, neboli „gulášsocialismus“,
na Západě se vytváří třetí (nebo jenom druhá?) vlna feminis-
mu, intenzivně se diskutuje v campusech univerzit o přetřech
a osvobození ženy od patriarchálního útlaku a formuje se
hned několik zásadních směrů feminismu: radikální, kom-
plementární, liberální, existenciální, psychoanalytický,
anarchistický, fenomenologický, kulturní, marxistický,
afroamerický, antropologický a další a další kritické rozbor

a hodnocení dějin i stávající společnosti z feministických
hledisek.

Teprve na podzim roku 1988 jsem dostala jedno číslo
Lette Internationale, které vydával A. J. Liehm v Paříži. To číslo
bylo celé věnované postfeminismu. S hrůzou jsem si uvědo-
mila, že skoro vůbec nic nevím o feminismu a již je tu pos-
t-feminismus. Než jsem si ale stačila toto číslo prostudovat,
sebrali mně ho při domovní prohlídce a tento sešit byl spo-
lečně s dalšími knihami (tak to je napsáno v protokolu o spá-
lení knih s protisocialistickým obsahem) dne
31. března 1989 spálen na dvoře v Benedikttské ulici v Praze I
jako „ideologický závadové materiály“. Takto pokračovalo
moje setkávání i mjižení s feminismem.

S teoriemi o feminismu jsem se setkala až po listopadu
1989, kdy do Československa přijížděli novináři ze Západu
a mezi nimi i feministky, a ty nám přinášely knihy i časopi-
sy. Mnohé z nich mne přesvědčovaly o správnosti své vize
a nové eschatologii. Byla jsem hodně resistantní vůči jakéko-
liv ideologii, a tak jsem s nimi spíše polemizovala, než abych
se hned pro feminismus nadchla. První moje články i před-
nášky v cizině byly polemikou, vysvětlováním, proč v postko-
munistických státech se feminismus „nechytá“, proč není
znám, proč nevyvolává nadšení v generacích žen, které pro-
žily a přežily socialismus. Potřebovala jsem se v tématu rych-
le orientovat, a tak jsem často jen náhodně vybrané knihy
a články jednotlivých autorůk generalizovala na feminismus
„jako celek, zjednodušovala a s tímto zjednodušenýmí verze-
mi zpětně polemizovala. Snažila jsem se feminismus pocho-
pit, uchopit slovy a reinterpretovat pro sebe i pro nás. Ně-
kdy špatně, někdy snad správně. Současně se u mne
objevovala jakási schizofrenie. Když jsem byla na Západě,
rozčlovala mne suverenost soudů mnoha feministek, které
na všechny měly ihned recept a vysvětlení, podobně jako ho
mělo „učení všech učení“, tedy historický a dialektický mate-
rialsmus. Když jsem se ale vrátila a pozorovala u nás reduk-
ci myšlenek feminismu na argumenty ve sporech o to, kdo

Ji bude mýt nádobí či vodit děti do školy, tak mne to také rozčilovalo. To, o čem se u nás diskutovalo jako o ženské otázce v době ČSSR, ČSFR a ČR, byla často jen diskuse o emancipaci ženy, redukováne na začlenění do výrobního procesu. Určitou, asi i vrozenou empatii jsem dovešla pochopit problematiku jak západních feministek, tak sobě vysvětlit postoj žen z generace, která prožila totéž, co já.

Teprve po několika letech jsem pochopila, že feminismů je mnoho, že to není jen jedno dogmatické učení a že obvykle feministky nejsou tak bojovné jako ty, co k nám dorazily jako první, a že všechny nechtějí vytvořit nějaký nový návod k snadné interpretaci minulosti, přítomnosti i budoucnosti a rozdávat recepty na všechny neduhy tohoto světa.

Feminismus, se kterým jsem se setkávala a s kterým se setkávám v současnosti na Západě, je pro mne zajímavý i jako pokračování hnutí za lidská práva z konce šedesátých let a jako specifický přístup k otázkám sociálním. Koncem šedesátých let jsem se zabývala studentským hnutím na Západě, ideologií New Left Movement v Německu, Francii a v USA a teprve po třiceti letech jsem si uvědomila, že současný feminismus také vychází z tehdejšího hnutí studentských aktivistů, bojujících za práva minorit. Tehdy tuto skupinu pro mne fyzicky představovali Rudi Dutschke, Daniel Cohn-Bendit, Sybilla Plogstadt a v teoretické rovině Martin Luther King, Régis Debray, Frantz Fanon, Herbert Marcuse a snad i Che Guevara. Takže v mém případě byl feminismus i určitým navázáním na to, co jsem studovala a o čem jsem psala svoji disertaci před čtvrtstoletím. Stávající vlna feminismu se oddělila právě od tohoto hnutí za lidská práva v USA, kde si ženy — převážně studentky — uvědomily, že samy jsou v postavení jakési „menšiny“, za kterou druzí mluví, a že i ony jsou vystaveny obdobné opresi.

Feminismus je pro mne zajímavý i jako sociologický přístup stratifikující společnost dle primárního, tedy vrozeného, neboli nezískaného sociálního statusu. V tomto směru je to fenomén typický pro současnost, kdy se primární sociální

status, jakým je například také rasa, věk, zase stává hlediskem spojujícím minoritu (třeba národnostní) proti přivalu vše unifikující třeba „panamerické“ civilizace.

Feminismus není pro mne „vyznáním“ ani formou pro hledání či naplnění identity. Na to jsem asi již příliš stará. V mém věku má obvykle člověk tyto otázky již vyřešeny, nebo není schopen sebereflexe a vůbec si podobné otázky neklade. Ani nemohu říci, ke kterému feminismu náležím. Nemám ráda nálepkování, zařazování sebe či druhého do příhrádek asi proto, že právě toto se dělalo skoro vždy během mého života. Při zpětném pohledu na svůj život si uvědomuji hodnotu toho, že jsem žena, hodnotu své „jinakosti“, fakt, že my ženy, na rozdíl od mužů, máme více dimenzí své „osobní kariéry“, mezi které kladu možnost mateřství na jedno z předních míst. Nevzpomínám si, že bych někdy litovala, že jsem ženou, a považovala se proto za chudinku a v nějakém feministickém hnutí proto hledala ideologickou oporu. Spíše naopak. Všechny feminismy, jak jsem to již napsala v článku pro časopis *Aspekt* v roce 1994, které sebe sama chápou jen jako ideologii boje za práva ženy, mne spíše odpuzují. Celý život jsem poslouchala, jak někdo bojoval ve jménu toho či onoho za svoje či cizí práva a již mne to proto nudí. I „boj za práva žen“ je především bojem a dnešní svět (máme-li v něm přezít) potřebuje spíše podporovat sounáležitost než další diversifikaci.

Pro mne muž nikdy nebyl „nepřítel“ ani biologický, ani třídní, — ale pouze druhý člověk. Blízký, milovaný, vzdálený, cizí, neznámý, lhostejný, ba třeba i protivný a odporný. To vše ale dle jeho individuality, jeho osobnosti a ne proto, že je to apriori muž. Tyto všechny vlastnosti, dobré i zlé, má pro mne člověk, jako „ten druhý“, a ne proto, že je muž, černoch, cikán, dělník, či třídní nepřítel. Těchto stupidních generalizací o apriorně dobrých či špatných vlastnostech lidí jsem si užila dost a dost během svého života, a tak se proti takovému přístupu bráním i v případě, že by mne tentokrát-

J te, výjimečně, takováto ideologie i preferovala. Nemám schopnost totálně náležet k jakékoli ideologii či vyznání. To ale nesouvisí s tím, že jsem žena, ale že mám takovou povahu, jakou mám. Jako mladá jsem opakovaně toužila náležet k nějakému vyznání, ideologii asi proto, abych se zbavila svého skepticismu, své potřeby kritičnosti. Někdy se mně to, bohužel, nebo bohudík, nepodařilo, přestože jsem se kdysi „poctivě“ snažila věřit v ideje křesťanské i socialistické, všech možných denominací. Jakmile jsem nějaké učení blíže poznala, a již již jsem chtěla říci spolu s Faustem „ty, okamžiku, setrvej“ začala jsem to nově objevené kritizovat, rozebrat a tím i devalvovat. Tento přístup mne zbavil sice slasti spočinnutí v nějakém dogmatu, ale současně i ušetřil zklamání z přílišného náležení k jakémukoli ideologii. Byla jsem proto ušetřena, ale i ochuzena o možnost prožít si fanatismus a vyznavačství i janičářské nadšení pro cokoli. Nešlo mně to nikdy. Proto na otázku „Jste feministka?“ odpovídám obvykle další otázkou: „Až mně řeknete, co vy máte pod tímto pojmem na mysli, pak vám řeknu, zda s tímto pojetím feminismu souhlasím a v čem s ním nesohlasím.“

Já se považuji především za Jiřinu Šiklovou a pak teprve za ženu, matku, Evropanku, Česku apod. V případě hájení skupinových zájmů nadřazuji nad zákony biologičky vymezené skupiny zájmy skupiny definované občanstvím nebo něčím, pro co jsem se sama rozhodla, a ne tím, co mi bylo dáno okamžikem mého zplazení. Nedomnívám se, že ženy jsou „prostě lepší“, ani se nedomnívám, že kdyby ony ovládly stávající mocenské struktury místo mužů, že by svět vedl zásadně lépe a spravlivěji. Obávám se dokonce, že kdyby ženy opravdu získaly většinu v mocenských strukturách, že by je politika i možnost rozhodování tak pohltily, že by ztratily (podobně jako je to u mnoha mužů-politiků) schopnost kritické reflexe současnosti. Proto, abych si všechny tyto rozdíly postoj, zvláštnosti uvědomila a abychom si je uvědomily i my, jako ženy, potřebujeme znát i různé feminismy, které jsou diferencovaným přístupem k variabilní realitě z hledis-

ka rodu, neboli gender. A to je také důvod, proč se snažím, aby se gender studie (které jsem založila jako centrum pro curricula a knihovnu) staly i u nás předmětem, který se přednáší na školách a je chápán jako seriózní vědecká disciplína.

A budoucnost, jak vidím budoucnost feminismu u nás? Hérakleitos měl pravdu, když řekl, že nikdy nikdo nevstoupí dvakrát do téže řeky! Někdy nebudeme, my ženy v České republice a v dalších postkomunistických zemích, prodělávat stejné diskuse a hledání, jaká probíhala na Západě mezi feministkami sedmdesátých a osmdesátých let. Feminismy se k nám nyní dostávají jako již diferencované, skoro „definované“ profilované směry, ze kterých si můžeme vybírat. A také to děláme a budeme dělat. Současně si tyto směry upravujeme a podle vlastních zkušeností modifikujeme. Pomalu, neboť v dnešní, rychle se měnící a podněty přesycené době, kdy možnosti přesahují kapacitu našeho vnímání a přijetí, si musíme vybírat tak, abychom se nezahltily. A toto vybírání a přejímání i modifikování bude zase podmiňované naší zkušeností se státním paternalismem, bude generačně diferencované.

Domnívám se, že se u nás asi nevytvoří nějaká nová feministická škola či nový směr. Spíše si budeme vybírat myšlenky z různých směrů a škol, a to přejaté a přijaté budeme doplňovat vlastními zkušenostmi. Věřím, že i s tímto eklektickým přístupem budeme „staršími sestrami“ ze Západu přijaty jako partnerky jejich dialogu, že se na nás nebudou dívat jenom se shovívavostí, ale že i my je svým přístupem obohatíme.

Jiřina Šiklová (1935), socioložka. Maturovala na gymnáziu v Praze roku 1953. V roce 1958 absolvovala filozofii a historii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. V letech 1960-1969 pracovala na téže fakultě jako asistentka. V letech 1969-1971 se živila jako uklízečka, poté až do roku 1988 působil jako sociální pracovnice pražské Thomayerovy nemocnice, ovšem v letech 1981-1982 byla vězněna za zaslání literatury a rukopisů do

